

Csiszár Gábor mostani kismonográfiájával kifulladásig látszik a Faludy-kutatást eddig is jellemző oknyomozó, az életműben a megtörtént és kitalált eseményeket egymásnak megfeleltetni szándékozó, azok számonkérésére építő irodalomkritikai megközelítésmód.

Balogh Ákos 57

A Faludy-recepció, akár a rosszalkodó gyerekek: mindig azt mondják rá, csak a baj van vele, ugyanis akárki akármerről próbál kezdeni valamit az életművel, mindig akadnak elégedetlenkedők, akik megjegyzik, hogy ez

FALUDY-VADÁSZAT, AVAGY ODÜSSZEUSZ HAZAZAVARÁSA

Csiszár Gábor: *Faludy György*

így nem lesz jó. Egyrészt a költő szimpatizánsai, néha bigott hívői meggyőződéssel őrzik, védik az érinthetetlen költőfejedelmi státuszt, ami – szerintük – minden kétséget kizáróan megilleti a *Pokolbéli víg napjaim* szerzőjét. Másrészt ezt fokozva íróbarátai, önkéntes tanítványai kapacitálják, hogy a kritika még többet foglalkozzék az életművel, ám javarészt a nekik kedves módon, ami, valljuk be: kivitelezhetetlen. A kritikai munkában aztán, ha megbomlik a status quo, megméri a Tisztelt Mestert, illetve az utána maradt szövegkorpusz egyes elemeit, azt személyes sértésnek veszik, és rosszindulatú támadást sejtjenek a háttérben, ami – mint mondják – méltatlan egy olyan kvalitású szerzővel szemben, mint Faludy György. Mindeközben észre sem veszik, hogy éppen az általuk működtetett reflexekkel akadályozzák, hogy végre történjék valami a közel ezer oldalnyi verssel, és a sok ezer oldalnyi prózával úgy, hogy a legenda dekonstrukciójával élet költözzék oda, ahol megmerevedett szokássá vált az imádat. Ebben az erőterben aztán a recepció is zavartan mozog: néhány kivételtől eltekintve a költőfejedelmi kultuszban képződő megállapítások szűkre szabott mozgásterében, gúzsba kötve kínlódik. Az eddigi monográfiák után ideje lenne szembenézni a ténynyel, hogy a túlzottan referenciális olvasatok fenntartásával, a kritikai megközelítések eliminálásával pontosan ellene dolgoznak annak, hogy a Faludy-életmű végre életre keljen, vagy legalábbis megmutathassa, mire képes a költő halála után, saját jogon a magyar irodalmi térben. A recepció feladata lenne felszámolni Faludy Györgyöt, hogy élhessen Faludy György. Mert szerző és főhős, ők ketten olyanok, mint a csintalan padtársak az iskolában: adják a lovat a másik alá, néha helyet cserélnek, szinte alig követhető, melyikük hol volt korábban. Faludy tekintete sosem szűnik meg önmagát figyelni, nyomatékosítva: ő a költő, aki kiontja vérért, hogy halhatatlan műveket hozzon létre.

Mindemellett szövegei nagyon is szeretnének élni, az olvasók kifejezett örömmel kapcsolódnak hozzájuk: irodalmi Instagram-idézetekben sok ezres kedvelések mellett, vagy akár pólófeliratok formájában találják meg az utat a mai közönséghez, miközben a kritika valóban adós értő elemzésekkel, a művek kánonbéli elhelyezésével. Az értelmezők jellemzően, ha találkoznak Faludyval, rögtön elfeledik a műveket, és semmi mással nem tudnak foglalkozni, mint nyomozásba kezdeni, felderítendő, mi az igaz, és mi a valótlan állítás a hatalmas életműben, melyek a megtörtént, és melyek a meg-nem-történt események, míg a létrehozott szöveguniverzum működésére, szerveződésére kisebb figyelem irányul. Hosszú ideje ebben a kátyúban rekedt meg a kutatás szekere, és néhány elszórtan jelentkező kivételtől eltekintve nehezen tud bármit is kezdeni az elvárással, ahol a legfontosabb kérdések között az szerepel, hogy tényleg szerette-e Faludy a férfiakat is, nem csak a nőket, tényleg harcolt-e az amerikai hadseregben, igaz-e, hogy kezét fogott Albert Einsteinnel, hordott-e zoknit öltönyhöz, vagy valóban bombázórepülőgép-pilóta volt-e a csendes-óceáni hadszíntéren. Ezt a helyzetet csak tovább bonyolítja, hogy szintén időszerű volna végre megkülönböztetni egymástól az író, a beszélőt és a főszereplőt ebben a szöveguniverzumban, mert ezek szétszalazása nélkül az összes probléma egyszerre szakad a befogadó fejére. Megkötjük Faludyval az önéletrírói paktumot, és ahogyan az előre várható, folyton szerződésszegésen próbáljuk érní.

Császár Gábor jelen kötete a Faludyról fellelhető adatok, cikkek, magánlevelek segítségével összegyűjti, rendszerezi az életút adatolható történéseit – a szerzőt továbbra is ezek a szerződésszegések érdeklik. 2008-as doktori disszertációját *Költői szerepek és imázsalkotás Faludy György életművében* címen írta, illetve ő válogatta és látta el jegyzetekkel az *Elfeledett versek* című kötet anyagát. 2020-as monográfiájával az eddigi legalaposabb életrajzi-nyomozati anyagot teszi elénk, szándékai szerint a korábbi munkáktól eltérő megközelítéssel. „Az ezt megelőző művek, így a költő önéletrírását újramesélő, pár vers elemzésével kiegészítő kismonográfia, az utolsó évről szóló visszamerengés, a leginkább irodalmi és szerelmi kapcsolatrendszert megfogni igyekvő, ám mélyre ritkán hatoló könyv, illetve egy újságíró olvasó élményeinek kötetbe foglalása, azonban nem pótolta egy az életutat bemutató, hiteles életrajz megírását. Ennek elkészítését tartottam céloznak.” (5.) A kötet – 287 oldalon – olyan merész vállalást tesz, hogy „a szerző életének alakulásával párhuzamosan az életművet is áttekinti”. (7.) Ahogy korábban utaltam a Faludy-recepcióval szembeni elvárásokra, a probléma itt is felmerül: „Faludy mindig fájlalta, hogy nem írnak róla szakmunkákat, ugyanakkor a felejtés mellett rettegett attól is, hogy besavanyodott szobatudósok szétcincálják, félreértelmezik verseit. Ahogy aggodalmára fia reflektált: »Elő fogják ásni a sorokat, melyeket kivágtál a *Búcsú Amerikától* versből;

meg fogják jegyzetelni a *Nyugat-Ausztrália*, az *Óda a magyar nyelvhez* számos változatát stb. Mi mindketten halottak leszünk addigra, s az égi kávéházban ülve szórakozással nézzük szemfényvesztésüket.» Így oktrojálja az elvárt viselkedésmintázatot a kései kritikára, így kelt büntudatot jó előre Faludy és fia, holott e nélkül a szétcincálás nélkül, a megtermékenyítő 59 értelmezések híján bajos becsatornázni az életművet az irodalmi kánonba. Sajnos ennek a levelezésből előbányászott jóslatnak a varázsereje messzebbre ér, mint azt gondolnánk, mert Csizsár is megretten tőle, igazodni próbál hozzá: „Igyekeztem elkerülni ezt a veszélyt, s ezért is támaszkodtam sokszor Faludynak vagy kortársainak korabeli írásaira.” (7.) Márpedig ennek a veszélynek a felvállalása ebben a monográfiában megindokolható lenne, tekintve, hogy a kutatómunka során a monográfus szembebesíti a szépirodalmi szövegekben tett állításokat a költő barátaival, ismerősökkel, családtagjaival folytatott levelezésben tett kijelentésével, valamint korabeli újságcikkek, interjúk, kritikák által kirajzolt alternatív Faludy-történettel. A kötetben a tettenéréseket következetesen „misztifikációnak” nevezi. Ezek a misztifikációk azok az önéletrírói szerződészegések, amelyek mentén a monográfiában egy másik Faludy megrajzolása zajlik, aki kissé mintha szürkébb, kicsinyesebb, alkalmadtán felesége hűtlenkedését leleplezve, annak megverésétől sem visszariadó, barátságatlanabb figurának mutatkozik.

Csizsár a magánlevelezésből válogatva helyenként kifejezetten bulváros részletekkel ragadja meg a költő személyiségét, tetteinek motivációi után kutatva: „Faludy viszont nem volt hűséges nejéhez. Azt állította, hogy januárban minden délután szeretkezett egy-egy arab nővel. Gargantuai élethabzsolással és szabadszájúsággal levelezett barátaival. »Írjátok meg precízen még egyszer, mint állnak a dolgok Tangerben a) nők b) arab fiúk c) kecskék dolgában, mert az embernek egy ilyen világméretű úton mindent ki kell tapasztalnia.«” (102.) Vagy épp azon lelévelésrészletek részletes átemelésével, amelyekben máltai tartózkodása idején a fürdőkádjában bujkáló hölgy-, illetve fiúszerető kiléte felől tudakozódik egy ismerőse. Emellett időrendben haladunk a korai évektől, az első versmegjelenések – Villon, Heine, *A pompeji strázsán* stb. –, emigrációk, prózai írások után, a hazatérés időszakának áttekintéséig. Helyenként – mint például a második emigráció időszakát leíró fejezetben épp az aprólékos magánlevelezésismertetés okán – mintha irreleváns információáradattá dagadna az életútismertetése, amelyből kiderül, hogy mikor milyen cím alatt lakott a költő, illetve hova akart elutazni, ahová aztán nem utazott el.

A kötet legtöbb fejezetének váza azon a premisszán nyugszik, hogy a magánlevelezésben közölt információk valóban megfeleltethetők a történeteknek. Ezekre azonban semmilyen garancia nincsen, pláne egy olyan életmű

esetében, ahol a szövegekben reflektáltan a beszélő-főszereplő a szerzőre utalva teszi világossá, hogy minden erejével igyekszik bármit megtenni a halhatatlanságért. Vajon a levelekben mennyi túlzás, mennyi „misztifikáció” található? A kérdés akkor válik anomáliává, amikor a *Pokolbéli víg* 60 *napjaim* szövegváltozatainak összevetésekor maga a kutató veszi észre, hogy a levelekben is döccen a referencialitásra vonatkozathatóság. Mint például egyik Horváth Bélának írt levelét vizsgálva: „Faludy azt kommunikálta, hogy az igazságot írta meg, akkor is, ha az előnytelen számára, »elfogadva a szomorú kényszert, hogy az ember saját életrajzát még utólagosan sem rendezheti és kénytelen tudomásul venni a tényeket, szerkesztésről szó sincs tehát«. Ennek egyértelmű cáfolata, például az amerikai eseményeket lerövidítette, kihagyta, vagyis szerkesztett. Mindazonáltal sok esetben a Faludy-hagyaték átvizsgálásával egyes anekdoták megtörténte, háttére tényleg jól fölrajzolható.” (219.) Szinte izgatottan, lábujjhegyen lopakodunk, vajon hol érjük tetten a nagy mesélőt, és mikor tódít például az Eva Scherff-történet kapcsán, ahol „Mindenképpen valóságalappal bír, ugyanakkor szépítő szándékkal átszínezett történettel van dolgunk.” (30.) Parti Nagy Lajos vetette fel egy interjúban, hogy talán a rosszul emlékezés volna az irodalom, márpedig ezt elfogadva, a valóság – jelentsen is ez bármit – számonkérése a Faludy-életműben a jövő kutatásait illetően zsácutcának mutatkozik. Olyan, mintha Trója falai alól, minden bolyongás nélkül, egyenesen hazazavarnák Odüsszeuszt az istenek. A magyar Odüsszeusz – Pomogáts Béla nevezte így Faludyt – és történetei esetében azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy amikor megkapjuk Odüsszeuszt, egyúttal ő maga Homérosz is.

A csiszári értelemben vett misztifikáció terminus a kötetben eufemizmusnak hat, amellyel a hazugságok élet, a tettenérések szégyenét szándékozná elvenni, holott ennek inkább erénynek kellene eztán lennie. Faludy igenis füllentsen, igenis misztifikáljon, mert ezek élő pillanatok a művészetében. Miért várnánk el tőle, hogy dokumentarista igénnyel rögzítse az életét, hiszen íróról, költőről van szó, aki ráadásul remek történetmesélő? Ezeknek a történeteknek, szövegeknek aztán később az irodalmi térben önálló jogon kell megállniuk a helyüket, ennek kell a valódi megmérettetésnek lennie. Vajon más lesz-e egy vers, ha kiderül róla, hogy az adatolható helyszínen nem tűnik olyan elhagyottnak a Logodi utca, vagy ha nem is úszik ott és akkor a dinnyehéj? Vagy kiderül Faludy egyik helyszínéről, hogy az teljesen más a valóságban: „Anyagi okokból is rövid visszatérés következett a menekültszállásra, majd december 14-től a 31. Derb Toubib szám alatt béreltek ki egy házat. Faludy ekkori leírásában »mór palota«, »faragott lakkóval(?) és vállig érő mozaikkal, besütő holddal, el sem mondhatom, hogy milyen gyönyörű« – azonban ő is elismerte, hogy a konyhában, Valy őrizgetett

ezüstkanala mellett, egerek laktak.” Itt a monográfus még kitér arra, hogy a helyszínt felkeresve nem talált 31-es számot az utcában.

Tény, hogy a *Pokolbéli*-sorozat szerzője nagyon szeretett mesélni, remek előadónak vált kalandos élete során, imádták, ha szeretik csattanós történeteieért. A hazaköltözése utáni időszakban közkeletű volt Budapesten, hogy akár ismeretlenül is fel lehet hozzá csengetni a Járszai Mari téri gyorsétterem feletti lakásába, minden előzetes bejelentkezés nélkül, és ha kellően érdekes beszélgetőpartner az illető, hosszas sztorizgatással, borozgatással fogadja a költőt. A hétköznapi érdeklődők, szimpatizánusok körében megszerzett népszerűség mellett az eddig megjelent monográfiákban Pomogáts Béla és Blénesi Éva szintén a költő magyar irodalomban betöltött, kiemelt szerepe mellett érvelt, másrésztől például Kulcsár Szabó Ernő egyszerűen nem tartotta eléggé fajsúlyosnak ahhoz, hogy helyet adjon neki irodalomtörténetében. Ennek okai között talán az életmű nyitottságának hiánya, a posztmodernség, vagy továbbírhatóság irányába való ridegebb viselkedése, magába fordulása található.

Faludy nem szerette, ha versei önálló életre kelnek. Írásai jelentsék csak azt, amit ő beletett, a szavak jelentsék azt, amire akkor ő gondolt. Hogy egy sor önálló életre keljen, hogy egy vers a saját lábain elinduljon valamerre, az neki elképzelhetetlen. A lírai alany hangját magának vindikálja, ha maszkokat használ, akkor is ő beszél, mindent kitakarva az ő történetének kell az értelmezői horizont fölé magasodnia, mint egy önimádó, narcisztikus Napisten, minden visszaverődő fényben magát kell látnia, sőt a fény is ő maga. Az az állapot, hogy egy vers olyannyira nyitott legyen, hogy különböző korokban, más-más befogadó számára újabb és újabb jelentéssel, minőséggel telítődjék, ebben a költői univerzumban nehezen elképzelhető. Beszélőinek egy célja, egyetlen feladata van: több módon építeni Faludy halhatatlanságát. A vers nem lehet fontosabb önmagánál, mindig Faludy a fontosabb. És itt érünk vissza a problémához, amivel maga a költő és az általa elvárt értelmezések szerint működő kritika zárja kalodába az életművet. Ha mégis kivétel adódnék, és valamelyik vers szabadon működne, a recepció tenné a dolgát, felszabadítaná a nyomás alól a szövegek egyikét-másikát, akkor a nyomozó kutató egy Faludy-megjegyzés előbányászásával letöri az igyekvő kritikus vagy dezertőr vers szabadságvágyát, és eltökélt macacssággal mutatja a szöveg számára kijelölt helyet, ahol élnie, halnia kell. Jó példa erre a Gömöri György és Béládi Miklós által is vizsgált *Fehér egerek* című vers, amelyről kifejtik, hogy Faludynak vannak filozofikusabb igényű írásai, amelyek Szabó Lőrincsel mutatnak hasonlóságot. „Faludy azonban nem értett egyetlen versnek ilyen elemzésével. Az *Összegyűjtött versek* saját példányában, melyet ma

Szakolczay Lajos írja, ekként fogalmaz: »Ebben nincs semmi szimbolikus. Ignatusné (akit nem bírtunk ki) jelent meg kocsjával házunk előtt, elmondta, hogy Laski, az Encounter szerkesztőjének felesége, gyermekeik fehér egereit rájuk bízta a nyárra, persze ez a seggnyaló nő (mint 62 férje) nem mert nemet mondani, de fél az egerektől. [...] Amit a versről az Irodalomtörténet negyedik kötetében Béládi ír (Akadémia, 1982), annak se füle, se farka.«” (237–238.)

A Faludy-szövegkorpusz körül valóban érdekes, ám bizonyos szempontból nem a legjelentősebb kérdés az újraírások okozta árnyalatmódosulások lekövetése. Sokkal izgalmasabbak a maszkok mögé bújó költő elfojtásainak mintázatai. Ebben az életműben épp a csillogni vágyás mögötti szorongás, a megfelelni akarás szomorúsága a valódi tragédia, ami ilyen irányba terelte Faludy művészetét. A maszkok utáni kutatások izgalmas útja nem Villonnál, Heinénél, Erasmusnál kezdődik, hanem ab ovo a Mindennapi Faludynál, aki biszexuálisként, igen erős homoerotikus vonzalmakkal, asszimilálódni akaró baloldali gondolkodású zsidóként – akinek igenis fáj, ha nem magyarnak titulálták (lásd: *Alkony a Dráá folyónál*) – az irodalmi térben létrehozta a Hős Faludy konstruktumot, aki élni tudott a 20. század szörnyűségei közt. Később aztán a Mindennapi Faludy ennek a Hősnek az életét próbálta írni több, és élni kevesebb sikerrel. Ez a fajta irodalom közel áll a traumafeldolgozó szöveg univerzumokhoz, ahol a holokauszt, és a kommunista terror traumájának lehetséges túlélési és elbeszélői módjait követhetjük nyomon. A Rákosi-diktatúra és a gulyáskommunizmus idején ki nem mondott, a néplélemben mélyen elnyomott traumákra adott egyik lehetséges válasz ez az irodalom. A közönségsiker mögött is ez a kibeszélésnek teret engedő, szabadságával, vérbő megjegyzéseivel, anekdotikus elbeszélésmódjával az élményt megoszthatóvá tevő narratíva uralkodik, létrehozva a szenvedésközösséget, amiben megkezdődhetett – ha szamizdatban, nagyon halkán is – a kibeszélés, a társadalmi gyászmunka. Véleményem szerint ez lehet a jövő kutatásainak olyan iránya, ami új lendületet adhat a Faludy-életműnek. A Mindennapi Faludy életeseeményeinek túlnyomó része jelen monográfiával bővülve immár ismerhető, adatolt.

A viszonyítási pontként használható Faludy-biográfia elkészítéséért Csizsár Gábor roppant nagy feladatot végzett el, hatalmas mennyiségű magánlevelezést, adatellenőrzést formált könyvvé, ami megkerülhetetlen lesz a jövő kutatói számára. Elfogadható, szerethető az a finom elfogultság, amit Faludyval szemben érez, valamint kifejezetten mulatságosak azok a csipkelődő megjegyzései, amelyeket a többi kutató – jellemzően Pomogáts és Blénesi – munkájára tesz. Például: „Jellemző a Faludy-filológia hiányára, hogy több szakmunkában visszatérő tévedés, hogy a kötet ezen első kiadása *A pompeji strázsa* címmel jelent meg. Pedig elég bármely könyvtári kötetet

fölcsapni, hogy ezt megcáfoljuk. A tévedés téves katalogizáláson alapul: pár könyvtár régi cédulakatalógusa tényleg ezt a címformát tartalmazza, ám ha a kutatók ki is kérték volna a hivatkozott köteteket, meggyőződhetek volna a tévedésről.” (72.)

Vitathatatlanul vannak még feltárni való életesemények a Magyar Odüsszeusz kalandozásaiban. Ám ha valóban a magyar irodalmi hagyományba szeretné a recepció illeszteni ezt a hatalmas életművet, ahhoz új utak, új megközelítések kellene, hogy elkerülje azt, amitől a költő is olyanira tartott: a feledést. (*Korunk – Komp-Press, Kolozsvár, 2020*)

